

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
08/06/2026**

**ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ**

(Ενδεικτικές απαντήσεις)

ΘΕΜΑ Α1

α. Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε η οθωμανική κατοχή στο νέο ελληνικό κράτος, ξεχώριζε για την έκταση, τη σημασία και την πολυπλοκότητά του το ζήτημα των «εθνικών γαιών». «Εθνικές γαίες» ήταν οι ακίνητες, οι κτηματικές ιδιοκτησίες των Οθωμανών στις περιοχές που περιήλθαν στον έλεγχο του ελληνικού κράτους. Η γη αυτή ανήκε είτε στο οθωμανικό δημόσιο είτε σε μουσουλμανικά ιδρύματα είτε σε ιδιώτες, ως ιδιοκτησία ή ως δικαίωμα νομής (εκμετάλλευσης).

β. Με τον Οργανικό Νόμο του 1900 αντιμετωπίστηκε με επιτυχία από την πρώτη κυβέρνηση της Κρητικής Πολιτείας το σοβαρό ζήτημα του καθεστώτος της τοπικής Εκκλησίας. Δόθηκε λύση σε ακανθώδη εκκλησιαστικά ζητήματα, όπως ήταν η σχέση της Εκκλησίας της Κρήτης με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η εκλογή Μητροπολίτη και Επισκόπων. Το βασικό σχήμα, που ισχύει με μικρές τροποποιήσεις έως σήμερα, είναι ένα καθεστώς ημιαυτόνομης Εκκλησίας, της οποίας ο Προκαθήμενος εκλέγεται από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και η Κρητική Πολιτεία εκδίδει το Διάταγμα της αναγνώρισης και εγκατάστασής του.

γ. Πολιτικός σχηματισμός με μικρότερη απήχηση ο οποίος δραστηριοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της Εθνοσυνέλευσης του 1862-1864. Το Εθνικόν Κομιτάτον υπό τον Επαμεινώνδα Δεληγιώργη υποστήριζε την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και τον εκσυγχρονισμό της χώρας, οικονομική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις στη διοίκηση και στο στρατό και πολιτισμική εξάπλωση στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

ΘΕΜΑ Α2

α. Λάθος

β. Λάθος

γ. Σωστό

δ. Σωστό

ε. Σωστό

ΘΕΜΑ Β1

Σχολικό βιβλίο, σελ.18, «Αν λάβουμε υπόψη...κυριολεκτικά ασήμαντες».

ΘΕΜΑ Β2

Σχολικό βιβλίο, σελ. 167, «Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις...εθνικό κορμό».

ΘΕΜΑ Γ1

α) (Σχολικό βιβλίο, σελ. 59)

Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα, στην οργάνωση των οποίων οδήγησαν οι εξής λόγοι: ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας, η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρος της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών, η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους.

Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται στο κείμενο της ιστορικής πηγής Α, το οποίο αποτελεί απόσπασμα από το έργο του Ιωάννη Πετρόπουλου με τίτλο «Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)», ο Βαυαρός λόγιος Friedrich Thiersch, ο οποίος είχε έρθει σε στενή επαφή με ελληνικές πολιτικές ομάδες το 1832, έδωσε μια κλασική περιγραφή του συστήματος των πελατειακών σχέσεων. Πιο συγκεκριμένα, αποδίδει τη δημιουργία τους στις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας. Επισημαίνει πως η απουσία μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας, η οποία θα μπορούσε να προστατεύει και να ελέγχει τον πληθυσμό, ανάγκαζε τους ανθρώπους να αναζητούν στήριξη και προστασία από ισχυρά τοπικά πρόσωπα.

Παράλληλα, κάθε άνθρωπος έπρεπε να εξασφαλίσει τη θέση του μέσα στην κοινωνία. Έτσι, ανάλογα με τη δύναμη και την επιρροή που διέθετε, είτε γινόταν οπαδός κάποιου ισχυρού προσώπου είτε συγκέντρωνε γύρω του δικούς του υποστηρικτές. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώθηκε ένα σύστημα αλληλεξάρτησης μεταξύ ισχυρών και αδυνάτων, το οποίο αποτέλεσε τη βάση των πελατειακών σχέσεων.

Έτσι, συνήθεις φορείς πατρωνίας αποτέλεσαν οι οικογένειες (στην Πελοπόννησο), οι μεγαλοαρματολοί στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

β) (Σχολικό βιβλίο, σελ. 59)

Ο πρώτος μη κρατικός φορέας που παρείχε στοιχειώδη ασφάλεια ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες και κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται και στο κείμενο Β, το οποίο αποτελεί απόσπασμα από το έργο του Gunnar Hering, με τίτλο «Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936», η οικογένεια αποτελούσε έναν από τους «φυσικούς» φορείς που μπορούσε να απευθυνθεί για προστασία το άτομο. Η οικογένεια αποτελούνταν από πολλά μέλη διαφορετικών γενεών και συγγενικών κλάδων. Συνήθως δημιουργούσε οριζόντιες συμμαχίες με άλλες οικογένειες ή άτομα που είχαν παρόμοια κοινωνική θέση, ενώ παράλληλα ανέπτυξε κάθετες σχέσεις εξάρτησης με ισχυρότερους προστάτες (πάτρωνες) και με οικογένειες που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής ισχυρών τοπικών παραγόντων. Η διατήρηση των οριζόντιων συμμαχιών μεταξύ οικογενειών και των κάθετων, ιεραρχικά οργανωμένων πελατειακών σχέσεων κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας, στηριζόταν σε συγκεκριμένους κοινωνικούς θεσμούς. Αυτοί οι θεσμοί, όπως ο γάμος, η υιοθεσία, η αδελφοποιία και κυρίως η κουμπαριά (τόσο στον γάμο όσο και στη βάφτιση), καλλιεργούσαν δεσμούς αλληλεγγύης και επέβαλλαν κανόνες συμπεριφοράς, ενισχύοντας την κοινωνική συνοχή.

Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των δημοσίων θέσεων.

ΘΕΜΑ Δ1

Ενδεικτικός πρόλογος:

Η παραχώρηση των ειδικών προνομίων, γνωστών στην παγκόσμια ιστορία με τους νομικούς όρους «Χάτι Σερίφ» (1839) και «Χάτι Χουμαγιούν» (1856)

έδωσε τη δυνατότητα στον Ποντιακό Ελληνισμό να πάρει ξανά στα χέρια του το εμπόριο ολόκληρου του Εύξεινου Πόντου και της ενδοχώρας, ενώ η Τραπεζούντα ξαναβρήκε τις παλιές της δόξες.

Σχολικό βιβλίο σελίδα: 246-248

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα η κυρία πλουτοπαραγωγική πηγή στα παράλια του Ευξείνου Πόντου ήταν το διαμετακομιστικό εμπόριο με κυριότερα λιμάνια την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, την Οδησσό, τη Βραΐλα, το Νοβοροσίτσι και τη Σεβαστούπολη. Τα παραπάνω επαληθεύονται από το **Κείμενο Α** στο οποίο επισημαίνεται ότι τη χρονική αυτή περίοδο το εμπόριο διεξαγόταν στην Τραπεζούντα και στην Αμισό και ότι σημαντικά εμπορικά λιμάνια του Πόντου αποτελούσαν η Κερασούντα, τα Κοτύωρα, η Οινόη, τα Σούρμενα και άλλες περιοχές. Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι Νεότουρκοι με διάφορους τρόπους προσπαθούσαν να απομακρύνουν και να περιορίσουν το εμπόριο των χριστιανών, οι οποίοι για να επιβιώσουν συνεργάστηκαν με τις τοπικές μουσουλμανικές εθνότητες. Η Τραπεζούντα μέχρι το 1869 έλεγχε το 40% του εμπορίου της Περσίας και το διαμετακομιστικό εμπόριο απέφερε κέρδος περίπου 200.000.000 φράγκα το χρόνο. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του **Κειμένου Α** το 1869 στην Τραπεζούντα η αξία των εισαγωγών ήταν 62.787.464 φράγκα. Τα εισαγόμενα προϊόντα προέρχονταν από την Αγγλία, την Περσία, τη Γαλλία, τη Ρωσία, την Ελβετία και προτελευταία την Ελλάδα με 131.150 φράγκα. Όσον αφορά τις εξαγωγές άγγιζαν τα 37.901.438 φράγκα και προορίζονταν για την Περσία, την Κωνσταντινούπολη, τη Ρωσία, τη Γαλλία, τον Καύκασο και άλλες χώρες.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις διέθεταν εμπορικά υποκαταστήματα και πρακτορεία μεταφορών στη Ρωσία, την Περσία, την Αγγλία, την Κωνσταντινούπολη, τη Μασσαλία και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Ευρώπης. Η Τραπεζούντα αποτελούσε το σταυροδρόμι της εμπορικής κίνησης μεταξύ Δύσης και Ανατολής μέχρι το 1869 που ολοκληρώθηκε η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ, οπότε άρχισε η σταδιακή παρακμή του λιμανιού της. Ωστόσο, για μεγάλο διάστημα και μετά το 1883, τέσσερις μεγάλοι ελληνικοί τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι της Τραπεζούντας έλεγχαν μαζί με το υποκατάστημα της Τράπεζας Αθηνών σχεδόν όλη την οικονομία του ανατολικού Πόντου. Πρόσθετες πληροφορίες μάς δίνει το **Κείμενο Β**, το οποίο τονίζει ότι η οικονομική δραστηριότητα του Πόντου περιοριζόταν στα παράλια, όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο. Βασικό εμπορικό κέντρο ήταν η Τραπεζούντα, λόγω της καίριας γεωγραφικής της θέσης, καθώς βρισκόταν στο τέλος του χερσαίου δρόμου και στο κέντρο της επικοινωνίας της Περσίας και της Κασπίας με όλη τη Μικρά Ασία και με τη Δύση. Ιδιαίτερη ανάπτυξη του

εμπορίου της Τραπεζούντας παρατηρήθηκε το 1883, χρονιά κατά την οποία η Ρωσία έκλεισε τους δρόμους του περσικού εμπορίου μέσω του Καυκάσου έως το 1906, όταν επανήλθε η επικοινωνία. Στο διαμετακομιστικό εμπόριο της Τραπεζούντας αξιοσημείωτος είναι ο ρόλος της ελληνικής ναυτιλίας, που κατείχε την τρίτη θέση στις εισαγωγές και τις εξαγωγές στο λιμάνι της πόλης. Στην περιοχή λειτουργούσε υποκατάστημα της Τράπεζας των Αθηνών, ενώ τον έλεγχο της οικονομικής ζωής της περιοχής τον είχαν ντόπιοι μεγάλοι τραπεζικοί και εμπορικοί οίκοι των Γ. Καπαγιαννίδη, αδελφών Φωστηρόπουλου, Θεοφυλάκτου και Λεοντίδη.

Ανάλογη ήταν η οικονομική κίνηση των Ελλήνων και στις άλλες πόλεις του Πόντου: από το εμπορικό λιμάνι της Αμισού εξαγόταν μεγάλες ποσότητες εξαιρετικού καπνού και άλλων εγχώριων προϊόντων, ενώ το 1869 στην Αμισό από τις 214 επιχειρήσεις της πόλης οι 156 ανήκαν στους Έλληνες. Δεύτερο σημαντικό εμπορικό κέντρο του Πόντου, σύμφωνα με το **Κείμενο Β** αποτελούσε η Αμισός, η οποία ήταν γνωστή για τις εξαγωγές καπνού και διέθετε υποκατάστημα της Τράπεζας των Αθηνών. Προς επίρρωση των παραπάνω το **Κείμενο Γ** αναφέρει ότι η Αμισός διέθετε σημαντική εμπορική θέση στην Κεντρική Ανατολία, με αποτέλεσμα να αυξηθούν εντυπωσιακά οι εξαγωγές των αγροτικών προϊόντων, όπως του καπνού, σιταριού, αλευριού και βρόμης. Από την άλλη οι εισαγωγές ήταν σταθερές, ενώ μείωση παρουσιάζουν προϊόντα, όπως το βαμβάκι, τα μάλλινα είδη και τα μέταλλα. Ωστόσο, αύξηση των εισαγωγών παρατηρείται σε προϊόντα, όπως ο καφές, τα είδη σπιτιού και η ζάχαρη. Στην Κερασούντα οι εφοπλιστικοί και εμπορικοί οίκοι των Κωνσταντινίδη, Κακουλίδη, Σούρμελη και Πισσάνη καταξιώθηκαν στα μεγάλα εμπορικά κέντρα του Εύξεινου Πόντου αλλά και της Ευρώπης. Το **Κείμενο Β** επιβεβαιώνει την ακμή της Κερασούντας ως εμπορικού κέντρου επισημαίνοντας τον σημαντικό ρόλο των ελληνικών εμπορικών οίκων. Παράλληλα, το **Κείμενο Γ** επαληθεύει την ευνοϊκή γεωγραφική θέση της Κερασούντας για τις κεντρικές επαρχίες της Μικράς Ασίας και αξιολογείται ως το πιο αποδοτικό λιμάνι για το εισαγωγικό και το εξαγωγικό εμπόριο.

Ενδεικτικός επίλογος:

Η οικονομική άνθηση του ελληνισμού στην ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου είχε ως αποτέλεσμα την καλλιτεχνική και πνευματική αναγέννηση και την έναρξη μιας προσπάθειας για την ηθική ανάπλαση των Ελληνοποντίων και την ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης.